

Könyvszemle

SIPOS JÚLIA GONDOZÁSÁBAN

PLÉH CSABA (FŐSZERKESZTŐ): PSZICHOLÓGIA

A hazai tudományos szakirodalomban régen várt esemény tanúi lehetünk: több mint ezeroldalas kézikönyv jelent meg a pszichológia áttekintésének igényével. Így, egyszerűen: a pszichológia. Azok számára, akik ismerik a diszciplína összetettségét, sokdimenziós természetét, belső ellentmondásainak feszültségét és társadalmi fogadtatásának árnyaltságát, a munka megszületése szinte érthetetlennek és megvalósíthatatlannak tűnik. Pléh Csaba főszerkesztő és harminc szerző hosszú évekig tartó erőfeszítésének köszönhetően a lehetetlen lehetségessé lett.

A könyv első négy nagy egységének áttekintése nem hagy kétséget a keretselemlélet tekintetében: Pléh Csaba nagyívű és élénk tudománytörténeti és tudományfilozófiai bevezetője után rögtön az agráról, az etológiáról és az ember-fő-emplős viszony pszichobiológiájáról olvashatunk; a szerzők tehát a pszichológiát egyértelműen a természettudományok részének tekintik. A történetiség kényszerűtől azonban nem könnyű szabadulni: ha a névmutatóra tekintünk, a kognitivistá Daniel Dennett kevesebb oldalon szerepel, mint Sigmund Freud. A sztoá, Bacon és Hume útján haladva az olvasó a nyitó és szemléletadó fejezetek után rögtön az észlelés részleteivel ismerkedhet meg, amely az objektív empirizmus keretei között az emlékezet, a gondolkodás, a nyelv és a csoportfolyamatok kiindulópontját képezi. Végül eljutunk a politika, a személyiség és a kultúra kérdéséhez, melynek tárgyalása során sem bomlik fel az egységes neurobiológiai-evolúciós szemlélet. Természetesen megjelenik a mesterséges intelligencia és a hálózatelmélet kérdése is.

A társadalmi folyamatok pszichológiájának ismertetésében egyedi és újfajta módon bukkan fel az agyi működés, valamint a szüntelen, szükségszerű és megállíthatatlan fejlődés és adaptáció motívuma, legyen az versengés és együttműködés együttállása, ciklusa vagy anticiklusa. Izgalmas színfolt a humor, a szexualitás, sőt, a szerelem pszichológiája; ritkán olvasni ezekről a területekről egységes, korszerű és olvasmányos áttekintést. Megjelenik a nemek pszichológiája is, a női és a férfi psziché örök kérdése, rendkívül mértéktartóan

és kritikusan elemezve az igen nagy közérdeklődést és politikai metareflexiót kiváltó témát.

A szöveg külön érdeme, hogy gördülékeny, világos, lényegre törő, élő, mégis a tudás mélyebb rétegei felé kalauzolja el az érdeklődőt. Nagyszerű oktatási segédanyagot kaptunk. Ha valaki gyorsan és könnyen áttekinthető képet szeretne nyerni a pszichológia bármely területéről, bizalommal ütheti fel a kötetet; ez azonban nem jelent felszínességet és elnagyoltságot, ami a szerzők tájékozottságának és lényeglátásának egyértelmű jele. Nyilván nyomdatechnikai okokból az ábrák száma viszonylag csekély, minőségük prezentációra nem alkalmas, ami különösen nagy veszteség, mert tartalmi-illusztrációs szempontból mindegyik kiválóan képesíti és sűriti a tudásanyagot. Hasznos lenne a könyv szövegének és gazdagított ábraanyagának elhelyezése a kornak megfelelő elektronikus, *online* környezetben.

Az újfajta megközelítés természetesen áldozatokat kíván: ha nem akarunk parttalan és formátlan szöveganyagot produkálni, akkor a választás és a súlyozás elkerülhetetlen. Ezzel a szerzők teljes mértékben tisztában voltak, bátor mértéktartásuk dicséretes. A klinikai pszichológia és egyéb alkalmazott területek ennek megfelelően hiányoznak a műből, ahogy nem kapott önálló fejezetet az érzelmek pszichológiája sem. A figyelmes olvasó az értő szövegfeldolgozás során azonban ráébred, hogy ezek a kérdések számos helyen, más összefüggésrendszerben felbukkannak, ami üde intellektuális élményt kínál, ha a rendszerezett keresést nehezebbé is teszi.

Pléh Csaba egy másik, nemrégén megjelent gyűjteményes kötete címében a megismerés végére mutat rá. Ha ez így van, akkor vajon mi motiválta a főszerkesztőt egy 1198 oldalas kézikönyv összeállításával járó heroikus munkára, hiszen árnyalt sejtetéseiben máshol a pszichológia eltűnésére utal. Lehet, hogy egy nap megannyi pszichológiai elmélet és modell leképezhető lesz az agy működésére (egyhamar biztosan nem). Lehet, hogy egy nap az önjáró és emergens tudáspolitikai döntések (ismét) leveszik a pszichológiát a színpadról (hosszabb időre biztosan nem). Pléh Csaba mindezzel tisztában van. Érezhetően foglalkoztatja hosszú évtizedek óta szenvedéllyel művelt tudományterületének felelőssége egy változó, megannyi kollektív trauma által sújtott világban: mit mond az emberről, a sorsról, az értelemről és a szabadságról a pszichológia? Segíthet-e a talajt vesztett, tájékozódási pontjaira immáron vak egyénnek megkapaszkodni és szilárd talajra lelni az értékek, érdekek és beállítódások cseppfolyósságának kiszámíthatatlan korában? Mindez túlmutat a pszichológián: az empirikus és racionális természettudományok világlátást formáló és emberképet szülő szerepéről van szó egy felvilágosodás utáni, posztmodernből kitántorgó világban. A kötet így olvasva egy teljesen új szempont szerint elevenedik meg: mérföldkő és mementó is egyben a huszonegyedik század csapongó, frivol és ellentmondásosságában mégis konzervativizmusra ácsingózó korai évtizedeiben. Ezt fi-

gyelembé véve a könyvet olvasni kimondottan megnyugtató és biztosságot adó érzés, néhol talán már-már nosztalgikus. Sarokkő, amely egyeseknek az alap, másoknak maga a provokáció.

(Pléh Csaba főszerkesztő: Pszichológia. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2022)

Kéri Szabolcs

az MTA doktora, egyetemi tanár
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Kognitív Tudományi Tanszék